

A felhozott példák a történelem bizonyító erejével mutatnak rá ama fejtegetéseink helyességére, hogy a hadművészet ma reneszánszát éli. Ilyen méretű győzelmes hadjáratokat, amelyek folyamán hetek leforgása alatt milliós haderők semmisültek meg, eddig nem ismert a hadtörténelem. Nem akarjuk azt mondani, hogy e győzelmek kizárólag a motorizálásnak köszönhetőek, mert számtalan, különböző természetű alapfeltétel és körülmény összesége vezetett a sikerre, de igazunk tudatában nyugodtan állíthatjuk, hogy a motorizálásnak ilyen méretű felhasználása nélkül a németek csekély veszteséggel ilyen rövid hetek alatt kivívott villámgyors győzelmeket soha el nem érhettek volna.

Vonjuk le a minket érdeklő végső tanulságot is. A motorizálás korának háborúja a hadjáratok rövidebb időtartamának ellenére sem olcsóbb, mint a múlt háborúi, mert a korszerű légerő és korszerű földi motomechanizált csapatok szervezése és fenntartása óriási összegekbe kerül. Am az a nép, amely jövője érdekében tud lemondani s tud a béke éveiben nélkülözések közepette összeszorított fogakkal és áldozatos lélekkel a jövőért dolgozni, elnyeri jutalmát akkor, midőn a sors a tették mezejére szőlítja,

Nekünk, magyaroknak, ez az igazság lebegjen szemünk előtt és hozzunk meg már béke idején minden áldozatot honvédségünk korszerű fejlesztésére saját jövőnk érdekében.

KOLTAI JENŐ

MAGYAR HŐSÖK

KORNIS GYULA munkássága ma már egész könyvtárra megy s mindenki, aki nehéz kétségek és fárasztó töprengések árán írja meg szellemi termékeit, csak ámulattal nézheti fölényes elméjének alkotó tevékenységét.

Most megjelent nagy kötete: „A magyar politika hősei“ is azt bizonyítja, hogy ennek a tiszta látású filozófus-politikusunknak sok mondanivalója van mindenki számára, akit a nemzeti élet magasabb értékei érdekelnek.

A maga környezetében mindenki lehet hős, vagyis mindenki fejthet ki áldozatos munkát a normális kötelességteljesítésen felül. Hős a munkás, aki csekély béréből nemcsak családját tartja fenn, hanem gyermekei szellemi felemelkedéséről is tud nélkülözések árán gondoskodni. Hős a helyettes tanár, aki szomorú anyagi helyzetében idealizmusra tanítja a gondjára bízott gyermekeket. Hős a rendőr, aki élete kockáztatásával menti ki a vízbefúlót, a katonát, ki önként vállalkozik életveszélyes feladatára. A magyar politika hősei pedig azok, akik egész életüket, éjjelüket, nappalukat a nemzet nagy értékeinek megmentésére vagy fejlesztésére, gyarapítására áldozták.

Kornis új könyve nem egyszerre íródott: tulajdonképpen az utóbbi években írt alkalmi beszédeinek, előadásainak vagy önálló tanulmányainak antológiája. Ez magyarázza az egyes fejezetek egyenetlenségét a terjedelem szempontjából: néhány lapnyi fejtegetésre kötet vastagságú értekezés következik. Szent Istvánról, Mátyás királyról, Rákócziáról, Kölcseyről, Pázmányról jubiláns alkalmakkor beszélt Kornis; Fáy Andrásról, Tisza Istvánról serlegbeszédet tartott, Apponyiról írott nagy tanulmánya Kisfaludy-társasági székfoglaló, Horthy Miklósról és Klebelsberg Kunóról írt tanulmányainak kiadásához is ünnepélyes alkalmak adták az ösztönzést.

De sem a terjedelemben észlelhető aránytalanság, sem a tanulmányok alkalmi jellege nem rontja a könyv összhatását. Kornis Gyulát, „Az államférfi“ szerzőjét mindenkor egyformán vonzották a politikai tevékenység nagy szellemei, s minden alkalommal a filozófus magas értelme

és a gyakorlati politikus rokon intuíciója reagál nála, egységesen és oszthatatlanul.

Nyilvánvaló, hogy Kornis nemcsak önmagát műveli, saját kultúr-filozófiai elmélyedését, saját politikai ethoszát erősíti e nemzetpolitikai tanulmányokban, hanem elsősorban itt is tanít, mint katedráján; az egész olvasó magyar társadalmat óhajtja a magasabb szellemi és erkölcsi értékek tisztelésére és gyakorlására nevelni. Pázmány Péteren, Apponyi Alberten, Tisza Istvánon, Horthy Miklóson, Klebelsberg Kunón keresztül ragadja meg az alkotásra, tetre képesítő politikai lelkeséget és így a politikai idealizmus normáit rajzolja meg a magyar politikusok és a magyar nagyközönség használatára.

Mi emelte Kornis Gyulát a magyar politika docensévé? Az „Államférfi“ bölcseleje alkalmazza itt kategóriáit a magyar élet nagyjaira, a „Lelki élet“ pszichológusa vezet be jellemük és szellemük titkaiba, a filozófia tanára értékeli életcéljaikat, a „Magyar művelődés eszményei“-nek története jelöli ki törekvéseiknek helyét a magyar fejlődésben: mindenütt a szakember emeli az olvasó értelmét a tiszta eszmék magasságaiba.

A szellemtörténész szól belőle például, mikor Széchenyit és Apponyit elhelyezi, amazt a dionysosi, emezt az apollói szellemtípusba; a pszichológus vonja meg Kossuth és Apponyi, Tisza István és Apponyi között a szellemi kontraszt kontúrjait, a művelődéstörténész állapítja meg Klebelsberg Kunó kultúrpolitikájában az intellektualisztikus jelleget s az erkölcsi-érzületi célok relatív hiányát. Mindezt a legkönnyedebb formában kapjuk, a filozófusokat jellemző homály legcsekélyebb nyoma nélkül, mert Kornis Gyula látása átfogó, rendszerbe építő. Könyveiben minden áttekinthető, mint egy klasszikus tervű épületben, ahol nincsenek titkokat rejtegető, rémeket sejtető zugok.

A kötetből kiemelkednek azok a fejezetek, ahol hőisével együtt az eszmék világába emelkedhet. Így látható szimpátiával merül el Kölcsey Ferenc gondolatvilágába, ahol egész nagyarányú szellemi fegyverzetét tudja alkalmazni a magyar romantikának erre az elmélyedésre hajlamos egyéniségére, aki zseniális költő, filozófus és politikus volt egy személyben. Elsősorban Kölcsey szellemi alkotásának és filozófiájának kapcsolata érdekli. Kimutatja pesszimizmusa alatt rejlő humanizmusát, majd a másik antinómiát, a klasszikus és a nemzeti romantikus szellemiséget. Még érdekesebb, amint politikai gondolkodásában megismerjük a történelmi romantika építő konzervativizmusának és a liberális korszellemnek harcát, mely mindig Széchenyi-szerű reális látásba torkollik ennél az erkölcsileg igen mély léleknél. Kozmopolitizmusa és erős nemzeti érzése is egy ilyen szép harmóniába oldódó ellentétet alkot kedélyében. Általában üdítő látvány Kornis arcképcsarnokában, amint a nagy magyar államférfiak időnként kitornek a korszellem bűvöletéből, mert magához húzza őket olykor a magyar élet valósága és tényleges szükséglete. Kölcseynél ez a korok fölé emelkedés különben igen természetes is, mert e nagy ember világnézetének sarkpontja minden korszerűségeen túl „örök értékek kultusza volt“.

Apponyi Albertről írt hatalmas tanulmányában is ez az ethikai többség ragad meg a legjobban. (A könyvnek nem legérdektelenebb fejezete, ahol Kornis a filozófus Apponyit fedezi fel.) Apponyi filozófiájában a jog eszméje örök és változatlan: szerinte a jogot az állam csak definiálja, de nem teremti. Bizony, messzire kerültünk a mai szomorú időkben az élete végén világszerte tiszteltben álló aggastyán tiszta magasságokban lebegő eszményiségétől, aki ilyesmit írt: „Egy világnézetnek elméleti és gyakorlati értéke éppen az alapjául szolgáló Isten-fogalomnak tisztaságától és helyességétől függ.“ S állameszménye sem nagyon korszerű manapság: „Az ilyen állam legfőbb társadalmi elve a kereszténységtől követelt szeretet, amely minden embert, mert Isten képmására van teremtve, megbecsül.“ így lehetett Apponyi Kornis meghatározása szerint az „egyetemes humanizmus“ képviselője. Magas ethikai jellemének

megható bizonyítékai a saját emlékirataiból merített idézetek, ahol politikai tévedéseit ismeri be Ágostonra vagy még inkább Rákóczi Ferencre emlékeztető alázattal. Kornis rajza ugyanis nem szívódik fel az eszmék világába: pasztikus képet kapunk Apponyiról az emberről, a politikusról, a művésZRől, a szónokról, mert mindebből tevődik össze a „gótikus katedrális“, mint ahogy Apponyit egy francia politikus nevezte.

A személyes barátság és hála melegségén kívül a művelődéspolitikus bámulata hevíti a gróf Klebelsberg Kunóról rajzolt arcképet. A háború utáni „kultúrpeszimizmus“ korában ő volt az, aki cselekvő hitet és alkotási vágyat vitt bele a magyar művelődéspolitikába. Népiskolák, tanyaiskolák, gazdasági iskolák sorát építi, lenn és fenn a magas kultúra szolgálatában tömördek intézményt alapít, felújít és százával képezi ki a szakembereket a magyar kulturális élet minden ágában. Ezerarcú tevékenységében Kornis Gyula keresi a gondolati alapot s ezt a pozitív, aktív, konstruktív emberek összefogására irányuló törekvésben látja (neonacionalizmus). Ellenlbasai voltak a passzív, negatív és destruktív magyarok, akik sorába szerintünk a nagy miniszter talán túlhamar is beleszámította sokszor rapszodikusnak látszó elgondolásainak kritikussait. Bizonyos, hogy olyan időben adott újat és többet a nemzetnek, mikor az alkotó vágy minden más téren pangott és sok más államférfi csak a romok eltakarításával vagy a régi konzerválásával volt elfoglalva, vagy tán még azzal sem. Az is bizonyos, hogy az ő neveltjeiből nem a kótyagos politikusok, hanem a komoly szakemberek hatalmas tábora alakult ki: alkotásai nyomán a tudományos munka kereitei kitágultak és a magyar felsőbb műveltség felvehetette a versenyt a szerencsésebb, de még mindig irigy szomszédok haladásával. Ilyen távlatban Klebelsberg valóban a legnagyobb magyar művelődéspolitikusok között foglal helyet s nincs szüksége már arra az apológia-stílusra, melyet Kornisnak évekkel ezelőtt írt tanulmányában még alkalmaznia kellett. Klebelsberg a nagyobb Magyarországnak alkotott és a közelmúlt igazolta legtöbb elgondolását; így ami az ő idején szellemi túlermelésnek látszott, ma, az ország gyarapodásával, elsőrendű életszükségletet tölt be.

Különös elmélyedéssel rajzolja meg Kornis Pázmány Péter alakját, az egyetem jubiláris hőst; itt egy mintaszerű egyéniségelemzést adott a sokoldalú filozófus. A cholericus Pázmány, kinek lobogó temperamentumát rendjének fegyelme magas célok szolgálatába állította, előttünk áll itt a maga telj es nagyságában. Kiemeli a szerző korát is jellemző agresszivitását, hatalomra, szervezésre, győzelemre törekvő idealizmusát. Akaratzeninek nevezi, mint Tiszát. Sokoldalúságát mindenüttlvsége mégsem teszi Machiavellivé s bár gyanakvó természetű, mindig egyenes, kerek magyar jelleme érdekes kontrasztot alkot erdélyi ellenfelének csavaros eszével. A jubiláris beszéd alkalmat adott a budapesti egyetem akkori rektorának arra, hogy tiltakozzék Pázmány alapítási gondolatának tót-szláv kisajátítása ellen; rámutat arra, milyen messze vannak a magyar történelem ellenségei a tudományos igazságtól és milyen tudatosan térnek el az objektív igazságnak minden tudóst kötelező parancsától.

Nem tudom, nem a legszerencsésebben megoldott probléma-e Kornis könyvében Horthy Miklós jellemképe és alkotásainak értelmezése. Mindig kényes egy írónak saját országának államfőjéről írni; könnyen a hízelgés vádja érheti. Kornis ritka tapintattal oldotta meg ezt a feladatot. Nem tett mást, mint gyakorlott pszichológiai intuíciónál egy igen nemes jellemre, értékelő filozófiáját pedig egy nagy hősi élet konstruktív munkájára alkalmazta. Egy Horthy Miklósról írt jellemzésben is, mint Pázmánynál, a tettek beszélnek, nem a stílus.

Kornis előbb párhuzamba állítja Horthy Miklós esetét azon katonákéval, kik hasonló körülmények között jutottak az államfői szerephez, (Pilsudszki, Hindenburg, Kemál, Franco). Mindegyik katona volt, a katonának pedig a rend és a belső-külső biztonság fenntartása az életelve. De Horthyt ezenfelül ösztönös, hagyományos magyar alkotmányos érzeke és politikai bölcsessége visszatartotta attól, hogy nemzete diktátorává legyen.

Kornis aztán kiemeli a kormányzó nagy felelősségérzését, mely Szegedre viszi, ahol rájön Zrínyi Miklós igazságára: a magyar csak magára számíthat,

s ha erősnek mutatkozik, még az ellenség is megbecsüli. Ezért alkotja meg a legnagyobb nehézségek között nemzeti hadseregét.

Horthyban megvan az államférfinak egyik legfontosabb kelléke, mondja Komis, a „sugalmazó erő“, mely hallatlan személyes presztízst biztosít neki. Főjellemvonása gyanánt kiemeli a nemzeti jellegét: a Kormányzó a magyar ember testi és lelki képviselője, a magyar jellem meleg közvetlenségében, politikai téren okos tartózkodásban és józan realizmusban nyilvánul, ami mindig visszatartotta a kalandoktól, mert, mint mondotta, „eleget pocsékoltuk a magyar vért a múltban“. Ugyanezen józan és mindig sikerre vezető realizmus sugallta, mikor nemrég nevezetes történelmi szavait elmondotta a hadseregbe befurakodni akaró politikusokról: „El a kézzel a hadseregtől! A tisztikar tudja, hogy a hadsereg a pártok felett csak az egész nemzeté lehet!“

Ez a hadsereg az ő alkotása, legmelegebb szívügye, ő, aki a most folyó háború előtt azt javasolta, tegyen a pápa, mint a legmagasabb és legönzettelenebb erkölcsi fórum, javaslatot egy nemzetközi értekezlet összehívására, mely a kiáltó igazságtalanságok békés elintézését hozta volna meg, jól tudta, hogy erős hadsereg nélkül egyetlen nemzetnek még békében sincs politikai értéke. Ezzel a nagy tettel, a hadsereg megszervezésével, visszaadta a nemzetnek önbizalmát és vele együtt elszakított testvéreink millióit, mert az országgyarapítás nemcsak okos, előrelátó diplomáciájának, hanem az ősi magyar katonai erények összefogásának és modern szellemű hadszervezésének eredménye.

Kornis a nemzetek nagy szellemeinek megnyilatkozásaiból a nemzet mai élete számára is von le tanulságokat. Kölcsey különösen gazdag efféle örök érvényű, olykor profetikus jelentőségű tételekben, villanásokban; így az ő szemében a nemzet elsősorban „az egyes nemzedékeket összetartó hagyományok történeti tudatán alapszik“, tehát nem a fajon, mint ma annyian hirdetik. Alkotmányunknak ma sincs időszerűbb védője, mondja Komis, mintha azok számára írta volna klasszikus szavait, „akik manapság az egyéni és társadalmi szabadságot oltalmazó alkotmányt a diktatúra rendszerével szeretnék erőszakkal fölcserélni“. Majd idézi magát az író: „Nem egyszer hallottam a gondolatlan állítást, hogy törvényeink és egész polgári alkotmányunk a régen múlt századok körülményei között támadván, az újabb kor megváltozott helyzetéhez többé nem illenek s azokat mással kellene felcserélnünk. De váljon lehet-e idő, mikor az emberiségnek kevesebb szüksége legyen a szabadságra s az abból folyó jótéteményekre, mint egykor volt?“ S mintha egy mai politikai irányzatot venne célba, mikor a korszellemről írja szatírját:

„Korszellem, ez egy valóságos parvenu. A szellem szó éppen 24 esztendő, koral összetéve alig 20; és íme, országgyűlési rangot nyert annyi sokaknak felette, mik már a XVII. században születtek. Mind ez a demokráciái veszedelmes csapongástól ered, mely sem régiséget, sem születést, sem jogokat nem tisztel... Miért való, a mit állítok? mert a korszellem parancsolja. — Miért kell tenni, a mit kívánok? mert a korszellem parancsolja. — Mivel értesítem a hinni nem akarót? korszellemmel. — Mi által indíthatom szánakozásra a kemény szívűt? Korszellem által. — Tülságokat mondok? Korszellem. — Időre, helyre, körülményre nem vigyázok? Korszellem. — Óhajtom, hogy minden legyen, de munkám és költségem nélkül? Korszellem. — Tanítok, de tanulni nem akarok? Szólok, hogy csak a naplókönyvben álljon? Tisztádon tiszta korszellem.“ S Kornis hozzát teszi: „A korszellemnek ez a hamis verbuváló ereje és tekintélyt álsúlyá mindmáig úgy uralkodik, ahogyan Kölcsey szellemes gúnyja a maga korában mint valami felettünk lebegő titokzatos hatalmat jellemzi...“

Az aktuális iránt fogékony politikai érzéke látatja meg Komissal Kölcseyben az „első magyar falukutatót“, aki a szatmári jobbágság történeti,

statisztikai és gazdasági adatait egybegyűjti; bár talán Bél Mátyás, Tessedik és Berzeviczy Gergely is megérdemelnék ő előtte ezt a minősítést. Módszerességével és szempontjainak gazdagságával Kölcsey minta gyanánt ragyoghat a mai szociográfusok előtt. De ugyanakkor liberalizmusa nem akadályozza meg abban, hogy ne ismerje fel a zsidó pálinkafőzők és árendások elszaporodásában megyéjének veszedelmét: óva inti az országot, hogy Galícia sorsára ne jusson.

Az Eötvösről írt rövidebb tanulmányból is kiérezzük, hogy a történelmet örök lecke gyanánt felhasználó művelődéspolitikus itt elsősorban a mára gondol, mikor — mint minap Bethlen István — Eötvös politikai gondolatait elemzi. Komis hangsúlyozza, hogy már a liberális Eötvös József látta, hogy a szabadság és egyenlőség nem éppen egymást segítő, hanem sokszor egymást romboló eszmék, amivel a doktrinér liberalizmusnak adta súlyos kritikáját. Különös aktualitással bírnak Komis szerint Eötvösnek a kommunizmusra vonatkozó eszméi. „Nagy művében majdnem félszáz lapon elemzi ezt a társadalmi teóriát, mintha csak érezné azt a szégyenteljes jelentőséget, melyre valaha majd a magyar történelemben is vergődni fog. Félti tőle a jogállamot, mely az egyéni szabadság egyetlen biztosítója“, mert Eötvös szemében a legfőbb erkölcsi jogi érték az egyéni szabadság. Ezt akarja biztosítani mind az abszolútizmussal, mind a kommunizmussal szemben;

Tisza-tanulmányában egyenesen azt a kérdést teszi fel Kornis: milyen tanácsokat ad ma a trianoni magyarságnak Tisza szelleme? A felelet: a feltétlen kötelességtudat és bátorság leckéjét. Kornis jogos megvetéssel beszél több ízben — így itt is — a politikai „öszvérlekekről“, kiknek kétértelmű, gyáva magatartását Tisza István szíve mélyéből gyűlölte. Tisza példájából főleg etikai tanulságot von le a magyar államférfiak tanulságára: »Az igazi államférfi lelki lényege az akarat és cselekvés«, s Tiszát mindig a legmagasabb etikai eszmény ösztönözte cselekvésre: a nemzet szolgálata.

De más szempontból is aktuális Tisza István, a magyar parlament és alkotmányosság védője. „A nemzet jogait védelmező alkotmány megszüntetését abban az időben fejedelmi önkényuralomnak, bécsi abszolútizmusnak mondtuk; ma ugyanazt diktatúrának nevezzük. Bár az utóbbinak ma többnyire nacionalista előjele van, formai lényege ugyanaz, mint az abszolútizmusé: a közszabadságok hiánya, a parlamenti rendszerrel szemben egyetlen, önkényesen uralkodó akaratnak mindenhatósága. A magyar alkotmány történeti fejlődése értelmében Tisza István szelleme épúgy int bennünket a diktatúra-ideológia ellen, amely — bár más országokban óriási nemzeti fejlődés és siker forrása — hozzánk átvittelve politikai primitivizmussá silányul, mint ahogy életében aggodalommal kísérte egy új abszolútizmus tervezetét.“

Ilyen értelemben csakugyan „magistra vitae“ a történelem: Komis nemzetpolitikai érzéke kiemeli belőle az örök aktuálist, ami int, óv, tanít és előre mutat.

Klebensberg Kunóval kapcsolatban így határozza meg Komis a boldogságot: „Az emberi boldogságnak egészen másutt van a kútfeje, mint a pusztá gyönyörben: viszonylag az ember akkor boldog, ha a maga lelki alkatának megfelelő lelki életet él s munkát fejt ki, vagyis ha összhang van képességének belső iránya, másrészt külső életformája között: ha bensőleg érzett hivatását, képességét kifejtheti és kiélheti.“ Ez a vallomásszámba menő megállapítás kétszeresen áll a szerzőre is, akinek bámulatos könnyedséggel rendszerező esze és tudományos erosza látható gyönyörűséggel éli ki magát egyrészt könyveiben, másrészt a politikai tevékenységben. Komis Gyula, a politika teoretikusa ugyanaz mint Kornis Gyula, az aktív politikus; itt is, ott is bensőleg érzett hivatását és képességeit fejt ki a nemzetnevelés és a magasabb kulturális értékek szolgálatában.

ECKHARDT SÁNDOR